

NR 42/2014

OPINIE O DEMOKRACJI

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 14 stycznia 2014 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Niemal od początku lat dziewięćdziesiątych badamy nastawienie Polaków do demokracji i opinie o jej funkcjonowaniu w naszym kraju. W sondażu przeprowadzonym w marcu¹ sprawdzaliśmy ponadto, jak wielu obywateli ma poczucie wpływu na sprawy publiczne.

POCZUCIE WPLYWU NA SPRAWY PUBLICZNE

Wpływ na życie publiczne w kraju wydaje się być istotnym aspektem funkcjonowania demokracji. Od 1992 roku, odkąd monitorujemy poziom poczucia tego wpływu, grupę dominującą – w mniejszym lub większym stopniu – stanowią obywatele, którzy uważają, że niewiele w tym względzie od nich zależy. Niedługo po transformacji ustrojowej poczucie wpływu na sprawy kraju miało zaledwie siedmiu na stu Polaków i przez całe lata dziewięćdziesiąte przeświadczenie o możliwości współkształtowania rzeczywistości politycznej było mało rozpowszechnione. Pewną poprawę odnotowaliśmy w 2007 roku i do 2012 roku odsetek osób deklarujących poczucie wpływu na życie publiczne w kraju obejmował od około jednej czwartej do ponad jednej trzeciej ogółu. Z kolei w roku 2013 zaobserwowaliśmy istotne zmniejszenie się tej grupy powiązane prawdopodobnie ze znacznym poziomem rozczarowania bieżącą polityką. Spadek okazał się tymczasowy – w tym roku przekonanie o wpływie obywateli na sprawy kraju deklaruje ponownie ponad jedna czwarta badanych (28%, wzrost o 9 punktów). Nie zmienia to jednak faktu, że zdecydowana większość respondentów (70%, spadek o 9 punktów) uważa, że od ludzi takich jak oni niewiele w tej sferze zależy.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (286) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 6–12 marca 2014 roku na liczącej 1098 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 1

Czy, Pana(i) zdaniem, ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na sprawy kraju?	Wskazania respondentów według terminów badań											
	VI '92	VII '93	X '97	V '99	V '04	I '07	I '08	I '09	IX '10	IX '12	VII '13	III '14
	w procentach											
Tak	7	10	19	11	15	24	30	25	36	30	19	28
Nie	91	86	76	87	83	73	65	72	60	68	79	70
Trudno powiedzieć	2	4	5	2	2	3	5	3	4	2	2	2

Zasięg poczucia wpływu na sprawy lokalne zawsze był większy niż na sprawy kraju. Na początku lat dziewięćdziesiątych deklarowała je co prawda tylko jedna szósta Polaków, ale już w drugiej połowie ubiegłej dekady – jedna czwarta. W latach 2007–2012 poczucie wpływu na sprawy swojej miejscowości wyrażało od dwóch piątych do połowy obywateli, niemniej dopiero od 2010 roku zaczęli oni przeważać liczebnie nad tymi, którzy nie mieli takiego przekonania. W 2013 roku, podobnie jak w przypadku poczucia wpływu na życie publiczne w kraju, nastąpiło pogorszenie, jednak, jak się okazało, również chwilowe. Obecnie o możliwości oddziaływania mieszkańców na to, co dzieje się w ich mieście lub gminie, mówi połowa badanych (51%, o 9 punktów więcej niż w roku 2013). Nadal liczną grupę (47%, spadek o 9 punktów) stanowią ci, którzy uważają, że w tej dziedzinie nic od nich nie zależy.

Tabela 2

Czy, Pana(i) zdaniem, ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na sprawy swojego miasta, gminy?	Wskazania respondentów według terminów badań										
	VI '92	X '97	V '99	V '04	I '07	I '08	I '09	IX '10	IX '12	VII '13	III '14
	w procentach										
Tak	16	26	25	34	42	39	42	52	50	42	51
Nie	79	69	73	63	54	58	55	45	47	56	47
Trudno powiedzieć	5	5	2	3	4	3	3	3	3	2	2

Poczuciu wpływu na sprawy lokalne i na życie publiczne w kraju sprzyja młody wiek (od 18 do 34 lat), wyższe wykształcenie oraz dobra sytuacja materialna. W odniesieniu do swojej miejscowości najczęściej mają je mieszkańcy wsi, nieznacznie rzadziej – mieszkańcy dużych i średnich miast, natomiast w małych miastach (do 20 tys. ludności) przeważa przekonanie o braku wpływu na lokalne decyzje.

STOSUNEK DO DEMOKRACJI

Od początku lat dziewięćdziesiątych (badanie prowadzimy od 1992 roku) większość Polaków uważa demokrację za najlepszą formę rządów, a społeczne nastawienie do tego ustroju można uznać za stosunkowo stabilne. Obecnie w stosunku do pomiaru z lipca 2013 roku odnotowujemy pewien wzrost popularności postaw prodemokratycznych: pogląd o przewadze demokracji nad innymi formami rządów podziela ponad dwie trzecie Polaków (68%, wzrost o 6 punktów), natomiast nie zgadza się z nim niespełna jedna piąta (17%, spadek o 4 punkty).

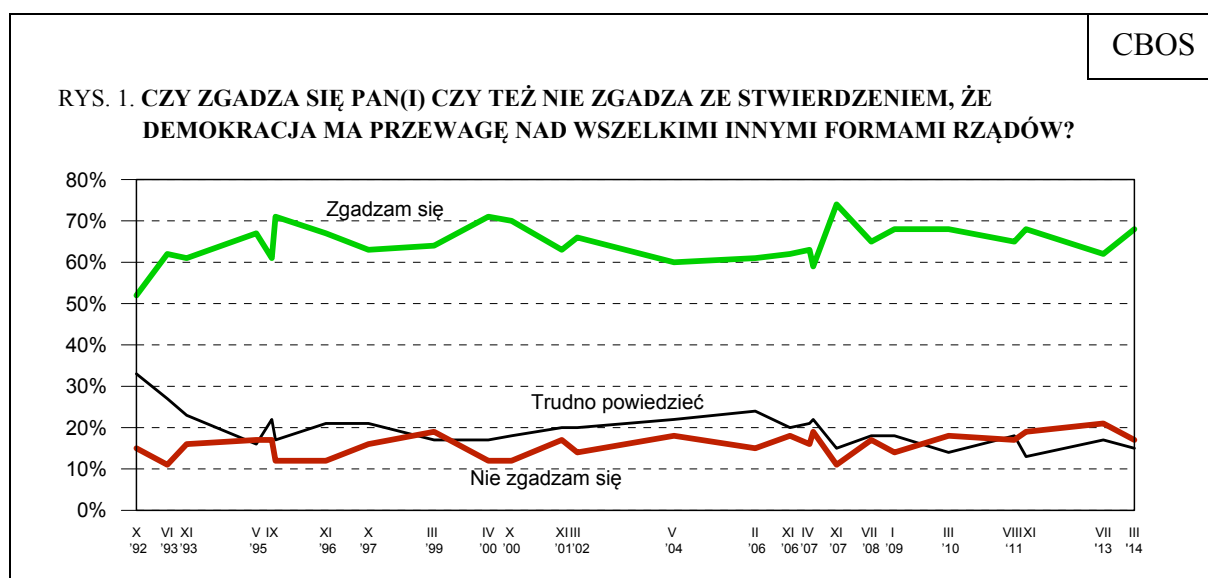

Tabela 3

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań														
	XI '01	III '02	V '04	II '06	XI '06	IV '07	V '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10	VIII '11	XI '11	VII '13	III '14
	w procentach														
Zgadzam się	63	66	60	61	62	63	59	74	65	68	68	65	68	62	68
Nie zgadzam się	17	14	18	15	18	16	19	11	17	14	18	17	19	21	17
Trudno powiedzieć	20	20	22	24	20	21	22	15	18	18	14	18	13	17	15

Przekonanie o wyższości demokracji nad innymi formami rządów dominuje we wszystkich analizowanych grupach społeczno-demograficznych, a zwłaszcza wśród osób mających wyższe wykształcenie, mieszkańców największych aglomeracji, respondentów o najwyższych dochodach *per capita* oraz zadowolonych z własnej sytuacji materialnej. Poglądy polityczne nie determinują w istotnym stopniu stosunku do demokracji, można

jednak zauważyć, że jej wyższość nad innymi formami rządów częściej negują badani o lewicowych poglądach politycznych, rzadziej zaś osoby o orientacji prawicowej.

Postawy prodemokratyczne dominują we wszystkich analizowanych elektoratach partyjnych. Są one najczęstsze wśród wyborców PO i SLD, nieco mniej popularne wśród respondentów sympatyzujących z PiS i relatywnie najrzadsze wśród osób niezamierzających głosować, a więc prawdopodobnie niemających reprezentacji na scenie politycznej.

Tabela 4

Elektoraty partyjne określone na podstawie deklaracji głosowania w ewentualnych wyborach parlamentarnych	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	84	8	8
SLD*	85	8	7
PiS	67	17	16
Niezamierzający głosować	59	23	18

* Uwaga, niewielka liczebność wyborców tej partii w badanej próbie

Aprobatę demokracji jako ustroju niedoskonałego, ale zarazem najlepszego z istniejących deklaruje trzy czwarte Polaków (74%, od lipca 2013 roku wzrost o 8 punktów) – to najwyższy odsetek z dotychczas zarejestrowanych. Co dziewiąty respondent (11%, spadek o 5 punktów) nie zgadza się z takim poglądem na demokrację.

Tabela 5

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że demokracja nie jest wprawdzie dobrym ustrojem, ale nie ma ustroju lepszego?	Wskazania respondentów według terminów badań								
	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	III '10	VIII '11	XI '11	VII '13	III '14
	w procentach								
Zgadzam się	69	70	70	66	72	67	71	66	74
Nie zgadzam się	14	13	13	16	14	13	17	16	11
Trudno powiedzieć	17	17	17	18	14	20	12	18	15

Blisko dwie piąte ankietowanych (37%) twierdzi, że dla ludzi takich jak oni w gruncie rzeczy nie ma znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne, natomiast ponad połowie (53%) nie jest to obojętne. Najwyższy poziom alienacji politycznej zarejestrowaliśmy po wyborach parlamentarnych w 2005 roku. W następnych latach badani, dla których system rządów w kraju jest istotny, przeważali nad tymi, którzy mają ambiwalentny stosunek do tej kwestii.

Tabela 6

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że dla ludzi takich jak Pan(i) nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań																	
	X '92	VI '93	V '95	III '99	X '00	III '02	V '04	IX '05	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10	VIII '11	XI '11	VII '13	III '14
	w procentach																	
Zgadzam się	44	44	45	41	38	49	42	50	42	43	29	37	33	41	32	37	37	37
Nie zgadzam się	36	40	45	45	47	40	43	39	44	46	58	50	53	48	53	54	52	53
Trudno powiedzieć	20	15	10	14	15	11	15	11	14	11	13	12	14	11	15	9	11	10

We wszystkich dużych elektoratach partyjnych dominują respondenci, którym system polityczny nie jest obojętny. Postawa wskazująca na alienację polityczną najrzadziej deklarowana jest przez wyborców ugrupowania rządzącego. Przeważa natomiast nad postawą zaangażowaną wśród osób niezamierzających głosować w potencjalnych wyborach.

Tabela 7

Elektoraty partyjne określone na podstawie deklaracji głosowania w ewentualnych wyborach parlamentarnych	Dla ludzi takich jak Pan(i) nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PiS	39	55	6
SLD*	41	59	0
PO	22	76	2
Niezamierzający głosować	48	38	14

* Uwaga, niewielka liczebność wyborców tej partii w badanej próbie

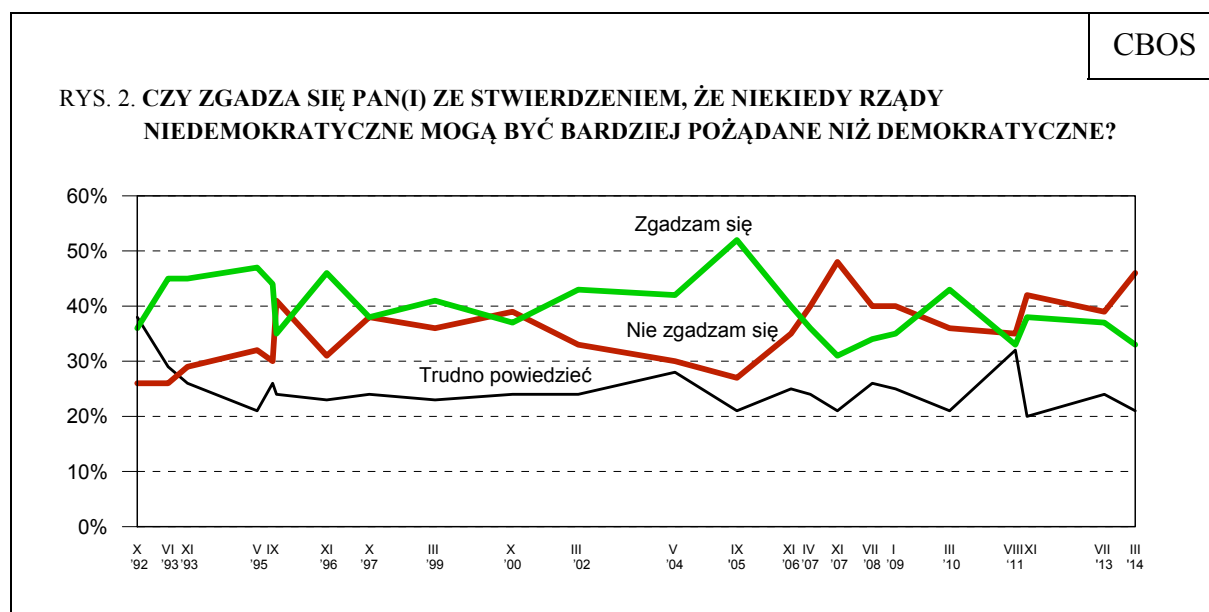
Obojętność wobec tego, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne, w największym stopniu charakteryzuje najstarszych respondentów, osoby z wykształceniem podstawowym, deklarujące niskie dochody *per capita*, niezadowolone z własnej sytuacji materialnej, badanych identyfikujących się z lewicą, a spośród grup zawodowych – robotników i rolników.

W ciągu niespełna roku zmienił się stosunek Polaków do rządów niedemokratycznych. W lipcu 2013 roku zdania na temat ich dopuszczalności były podzielone. Obecnie niemal połowa respondentów nie aprobuje takich rozwiązań w polityce (46%, wzrost o 7 punktów), natomiast z opinią, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być lepsze od demokratycznych, zgadza się co trzeci (33%, spadek o 4 punkty). Wysoki poziom przyzwolenia na rządy niedemokratyczne, podobnie jak znaczny odsetek osób nieidentyfikujących się z systemem politycznym, odnotowaliśmy po wyborach w 2005 roku.

W badaniu przeprowadzonym po przyspieszonych wyborach parlamentarnych w 2007 roku obserwowaliśmy nasilenie sprzeciwu wobec rozwiązań niedemokratycznych. W kolejnych latach jednak popularność obu postaw, pomijając niewielkie wahania, była zbliżona.

Tabela 8

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań													
	X '00	III '02	V '04	IX '05	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10	VIII '11	XI '11	VII '13	III '14
	w procentach													
Zgadzam się	37	43	42	52	40	36	31	34	35	43	33	38	37	33
Nie zgadzam się	39	33	30	27	35	40	48	40	40	36	35	42	39	46
Trudno powiedzieć	24	24	28	21	25	24	21	26	25	21	32	20	24	21

Przyzwolenie na rządy niedemokratyczne, wynikające z przekonania, że niekiedy są one lepsze od demokratycznych, relatywnie częściej niż inni wyrażają najmłodszy respondenci. Przeważa ono nad sprzeciwem wobec nich wśród osób o lewicowych poglądach politycznych, a także w takich grupach zawodowych, jak robotnicy niewykwalfikowani oraz rolnicy.

W analizowanych elektoratach partyjnych odejście w pewnych sytuacjach od demokratycznych sposobów rządzenia nieco częściej niż pozostali skłonni byłiby zaakceptować wyborcy SLD, z kolei najsilniej oponują przeciw temu zwolennicy PO.

Tabela 9

Elektoraty partyjne określone na podstawie deklaracji głosowania w ewentualnych wyborach parlamentarnych	Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
SLD*	40	53	7
PiS	35	47	18
PO	23	66	11
Niezamierzający głosować	35	39	26

* Uwaga, niewielka liczebność wyborców tej partii w badanej próbie

Z jednoznaczną wyższością rządów autorytarnych nad demokracją zgadza się jedna piąta Polaków (21%, od lipca 2013 roku spadek o 3 punkty), natomiast sześciu na dziesięciu (60%, wzrost o 6 punktów) kwestionuje pogląd, że są one lepszym rozwiązaniem ustrojowym niż rządy demokratyczne.

Tabela 10

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że rządy oparte na silnym przywództwie są zdecydowanie lepsze od demokratycznych?	Wskazania respondentów według terminów badań								
	XI '06	IV '07	XI '07	VII '08	III '10	VIII '11	XI '11	VII '13	III '14
	w procentach								
Zgadzam się	29	23	18	24	33	23	28	24	21
Nie zgadzam się	45	53	62	52	48	52	55	54	60
Trudno powiedzieć	26	24	20	24	19	25	16	22	19

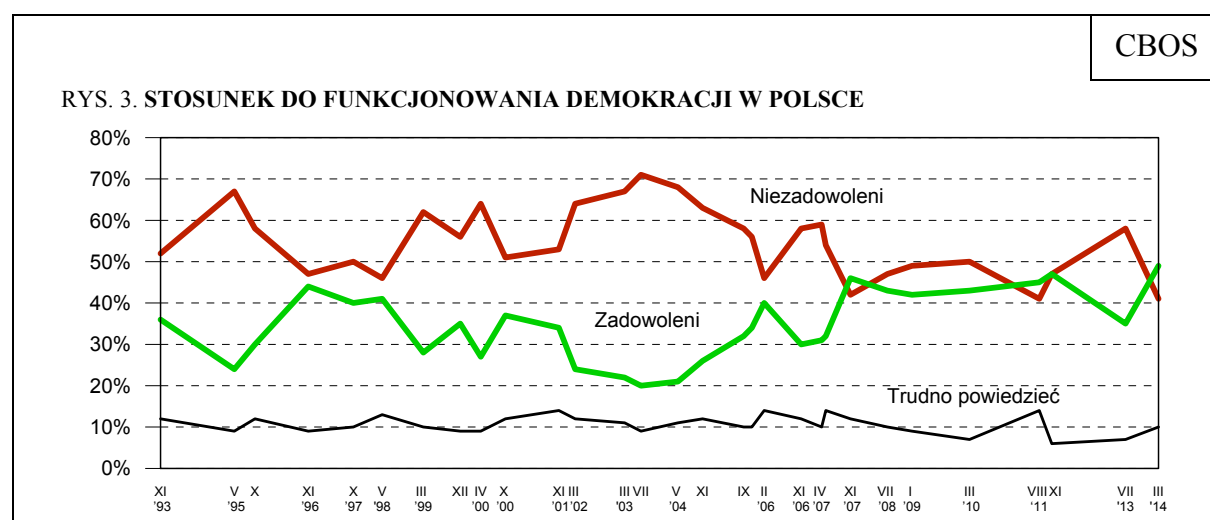
Mimo że w żadnej z analizowanych grup nie dominuje aprobata rządów opartych na silnym przywództwie jako zdecydowanie lepszych od demokratycznych, to niektóre z nich cechują się nieco większą podatnością na postulaty autorytarne. Należą do nich przede wszystkim najstarsi respondenci, osoby mające wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, badani niezadowoleni ze swojej sytuacji materialnej oraz deklarujący lewicowe poglądy polityczne, a także robotnicy niewykwalifikowani i rolnicy.

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce jest bardziej krytyczna i niejednoznaczna niż stosunek Polaków do demokracji jako systemu politycznego. W ubiegłej dekadzie – do wyborów parlamentarnych w 2007 roku – we wszystkich pomiarach krytycy funkcjonowania demokracji w Polsce przeważali nad tymi, którzy oceniali je pozytywnie. Tuż po wyborach oceny się poprawiły, ale już w 2009 roku niezadowoleni znowu uzyskali przewagę nad zadowolonymi. W roku wyborczym 2011 zdania na ten temat były równo podzielone – żadna z grup nie miała znaczącej przewagi, z kolei dwa lata później niezadowolenie ze sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce wyraźnie wzrosło. Obecnie obserwujemy znaczącą zmianę – odsetek osób zadowolonych z funkcjonowania demokracji

w naszym kraju wzrósł w ciągu ostatnich ośmiu miesięcy o 14 punktów (do 49%) i jest najwyższy z dotychczasowych. Zauważalnie zmniejszyła się również grupa osób krytykujących demokrację (z 58% do 41%).

Tabela 11

Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce	Wskaźniki respondentów według terminów badań																			
	XI '01	III '02	III '03	VII '03	V '04	XI '04	IX '05	XI '05	II '06	XI '06	IV '07	V '07	XI '07	VII '08	I '09	III '10	VIII '11	XI '11	VII '13	III '14
	w procentach																			
Zadowoleni	34	24	22	20	21	26	32	34	40	30	31	32	46	43	42	43	45	47	35	49
Niezadowoleni	53	64	67	71	68	63	58	56	46	58	59	54	42	47	49	50	41	47	58	41
Trudno powiedzieć	14	12	11	9	11	12	10	10	14	12	10	14	12	10	9	7	14	6	7	10

Niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce przeważa nad zadowoleniem wśród najstarszych respondentów, mieszkańców miast średniej wielkości (od 20 tys. do 100 tys. ludności) oraz w takich grupach zawodowych, jak: technicy i średni personel, robotnicy wykwalifikowani, rolnicy, a ponadto wśród bezrobotnych. Krytyce demokracji silnie sprzyjają również niskie dochody i złe oceny własnej sytuacji materialnej. Do zadowolonych z funkcjonowania demokracji w naszym kraju najczęściej zaliczają się badani najlepiej wykształceni, mieszkańcy największych aglomeracji, respondenci uzyskujący wysokie dochody *per capita*, dobrze oceniający swoją sytuację materialną oraz kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem, robotnicy niewykwalifikowani i pracownicy administracyjno-biurowi. Można również zauważyć, że pozytywne oceny częściej wystawiają osoby o centrowych lub prawicowych poglądach politycznych, natomiast wśród identyfikujących się z lewicą opinie na ten temat są podzielone.

Zadowoleni z działania demokracji w Polsce zdecydowanie dominują w elektoracie PO, a także – w mniejszym stopniu – wśród sympatyków SLD. Natomiast odnoszący się do niej krytycznie przeważają wśród wyborców PiS oraz osób niezamierzających głosować w hipotetycznych wyborach parlamentarnych.

Tabela 12

Elektoraty partyjne określone na podstawie deklaracji głosowania w ewentualnych wyborach parlamentarnych	Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce		
	Zadowoleni	Niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	83	15	2
SLD*	65	35	0
PiS	41	53	6
Niezamierzający głosować	36	53	11

* Uwaga, niewielka liczebność wyborców tej partii w próbie

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce jest silnie związana z poczuciem wpływu obywateli na sprawy publiczne – tak w wymiarze krajowym, jak i lokalnym. Ankietowani uważający, że to, co dzieje się w kraju lub w ich miejscowości, zależy w jakimś stopniu od nich, w większości są zadowoleni z demokracji, natomiast ci, którzy nie mają poczucia wpływu na życie publiczne, na ogół są nią rozczarowani.

Tabela 13

Czy, Pana(i) zdaniem, ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na sprawy:	Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce		
	Zadowoleni	Niezadowoleni	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- kraju			
Tak	70	25	5
Nie	41	49	10
- swojego miasta, gminy			
Tak	61	32	7
Nie	38	52	10

Pominięto „trudno powiedzieć”

W jakim stopniu ocena działania demokracji w Polsce przekłada się na stosunek do demokratycznych i niedemokratycznych form rządzenia? Zadowolenie z funkcjonowania demokracji sprzyja postrzeganiu jej jako najlepszego rozwiązania politycznego, a także dezaprobowanie niedemokratycznych form rządzenia i postawie wyrażającej się w braku obojętności wobec systemu politycznego panującego w kraju. Z kolei niezadowoleni relatywnie rzadziej dostrzegają wyższość demokracji nad wszelkimi innymi systemami

politycznymi (co nie zmienia jednak faktu, że ponad połowa z nich jest o niej przekonana), a także w większym stopniu cechują się ambiwalencją polityczną oraz podatnością na postulaty niedemokratyczne.

Tabela 14

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że:	Stosunek do funkcjonowania demokracji w Polsce*	
	Zadowoleni	Niezadowoleni
	w procentach	
- demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów		
Zgadzam się	83	57
Nie zgadzam się	9	28
Trudno powiedzieć	8	15
- dla ludzi takich jak Pan(i) nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne		
Zgadzam się	31	44
Nie zgadzam się	65	48
Trudno powiedzieć	4	8
- niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne		
Zgadzam się	27	42
Nie zgadzam się	59	37
Trudno powiedzieć	14	21

*Pominięto „trudno powiedzieć”

W stosunku do lipca 2013 roku odnotowujemy wzrost popularności postaw prodemokratycznych, zmniejszenie się poziomu obojętności wobec systemu politycznego obowiązującego w naszym kraju, a także większy krytycyzm wobec rozwiązań niedemokratycznych i autorytarnych w polityce. Oceny funkcjonowania demokracji w Polsce są nie tylko lepsze niż osiem miesięcy temu, ale i najlepsze z rejestrowanych przez nas od początku lat dziewięćdziesiątych. Warto też podkreślić, że po ubiegłorocznym spadku wzrosła obecnie liczba obywateli deklarujących poczucie wpływu na sprawy publiczne. Wydaje się, że przyczyn wzrostu poparcia dla demokracji i tego, że zaczęliśmy ją bardziej cenić, nie należy doszukiwać się wyłącznie w życiu publicznym w Polsce, w izolacji od kontekstu międzynarodowego. W ostatnim czasie uwaga opinii publicznej koncentrowała się na wydarzeniach na Ukrainie i to one mogły przyczynić się do zmiany spojrzenia Polaków

na sytuację ustrojową i polityczną naszego kraju. Kryzys ukraiński odwrócił uwagę od bieżących problemów politycznych w Polsce, doprowadził do pewnej konsolidacji różniących się na ogół środowisk i zajęcia przez nie w miarę spójnego stanowiska w tej sprawie, co Polacy przyjęli pozytywnie. Ponadto wydarzenia na Ukrainie mogły przyczynić się do wzrostu znaczenia demokracji – z jednej strony dlatego, iż uświadomiły Polakom, że jest ona pewnym dobrem, które nie jest dane raz na zawsze i można je łatwo utracić, a zagrożenia dla demokracji są w pewnym sensie permanentne, z drugiej strony zaś dlatego, że obserwując sytuację u naszych wschodnich sąsiadów, kondycję ich systemu demokratycznego i patologię władzy, którą Ukraińcy obalili, można dojść do wniosku, że funkcjonowanie demokracji w Polsce nie jest wcale takie złe.

Opracował
Michał FELIKSIĄK